

AIVARS KĻAVIS

BĒRES AR priekšapmaksu

Stāsti

821.174–3
Kl 232

VALSTS
KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Grāmata tapusi ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu

Toma Lūša vāka dizains

Māras Alševskas grāmatas dizains

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Teksts, Aivars Kļavis, 2020

© Vāka dizains, Toms Lūsis

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2020

ISBN 978-9934-0-8630-4

BEDRE KALNA GALĀ

Kaut kur tālu, tālu, it kā sarunādamies pats ar sevi, rēja suns. Bezvēja laikā tā bija vienīgā skaņa šajā cilvēku pamestajā nostūrī.

Večuks stāvēja Laupītāju kalnā un beidzot saprata, ka šī ir istā vieta. Tieši tā, ko viņš visu laiku meklēja. Zeme kalna galā bija irdena. Taisni brīnums, kā to agrāk netika pamanījis. Bet pāri lejā augošo koku galotnēm, austrumos, lēnām augšup cēlās saule.

– Kas par skatu, – nomurmināja kalnā stāvošais. – Gluži kā tajās fotogrāfijās kalendāros.

Tātad vieta beidzot bija atrasta. Vēl vajadzēja izdomāt – rakt tieši šeit vai pāris soļu tālāk. Notrausis no pussatru-nējušā celma pērnās lapas, viņš apsēdās un ļāvās uzlecošās saules stariem. Tādā vecumā vairs nebija jēgas steigties, tāpēc visu vajadzēja kārtīgi apdomāt.

Tēvs stāstīja, ka Piektajā gadā, kad Nācējs ar savējiem izlaupīja un nodedzināja muižu, tie daļu no salaupītā apraka te – kalnā. Bet kazaki buntavniekus nošāva, un neviens vairs nevarējis pateikt, kur īsti baronu manta paslēpta. Vienīgi kalnu kopš tā laika sākuši saukt par Dārgumu kalnu. Tagadējo nosaukumu tas dabūjis drusku vēlāk. Pēc Pirmā pasaules kara, kad tur slēpušies razbainieki – dezertieri un laupītāji. Tie saimniekojuši uz lielceļa, uzbrukdami zemniekiem, kas brauca mājās no tirgus. Aizsējuši ģimjus ar lakatiem, līdz acīm uzmauktām cepurēm,

viņi, revolverus vicinādami, izskrēja no meža un, aurodami:
– Naudu vai dzīvību! – apturējuši braucējus.

Par laimi, nošāvuši nevienu neesot, bet dažs, kurš mēģinājis turēties pretī, pa zobiem gan dabūjis. Turīgākiem atņēmuši naudas zuteņus un gredzenus. Viņu sievām karklarotas un rokassprādzes. Nabagiem – zirgus ar visiem ratiem. Tiesa, vēlāk ne viens vien tos neizskaidrojamā kārtā dabūjis atpakaļ. Laikam vīriem, kas dzīvoja kalnā, nebija vaļas noņemties ar zirgu andeli. Un arī ratus tiem nevajadzēja.

Ar laiku vietējie zemnieki naudu sākuši likt divos zuteņos. Viens, mazākais, laupītājiem. Otrs, ratos rūpīgi noslēpts, pašiem.

Beigās pat pieraduši pie laupītājiem. Ko tu padarīsi – tādi laiki, un katrs mēģina izdzīvot, kā māc. Tirgū desas, širgaļa un rāceņi kļuva dārgāki, bet lauciniekiem par pilsētnieku makiem bija tikpat maza bēda kā laupītājiem par zemnieku naudas zuteņiem.

Līdz kādu dienu laupītāji tikpat negaidot, kā uzradušies, pazuda. Vienīgi kalnu sāka saukt par Laupītāju kalnu un vietējie saimnieki līdz pat krievu ienākšanai naudu glabājuši divos zuteņos.

Zinātāji teica: līdzīgi kā Piektdāņu gada buntavnieki, arī laupītāji daļu mantas aprakuši kalnā, jo visu nemaz nevarējuši sev līdzī aiznest. Bet tēvs apgalvoja, ka savu mūžu neesot redzējis nevienu nākam un kalnā paslēpto mantu meklējam. Tātad tepat vien tai vajadzēja būt – rotaslietām un cara laika zelta rubļiem, jo laupītāji taču nebūs bijuši tik stulbi, lai raktu zemē krievu kerencas vai vācu markas.

Večuks joprojām sēdēja uz celma un skatījās, kā tālumā ausa saule. Pamale krāsojās koši sarkana. Tik sarkana, it kā tur degtu desmitiem muižu un mākoņi joprojām nestu sev līdzī nošauto muižu dedzinātāju asinis.

Rakt viņš vēl neuzdrošinājās. Jo skaidri saprata: līdzko lāpsta tiks iecirsta zemē, atpakaļceļa vairs nebūs. Tad nevarēs atkāpties un gribot negribot vajadzēs iesākto novest līdz galam.

Priekštelpā kāds ar kāju atspēra durvis. Smaidiņš, kā parasti sagumis, sēdēja pie sava pagasta pārvaldnieka galda savā pagasta pārvaldnieka kabinetā. Pat muļķim bija skaidrs, ka tas, kurš atspēra durvis, ir Nācējs. Un Smaidiņš tā kā drusku sarāvās. Kļuva vēl drusku mazāks, pieticīgāks un bēdīgāks.

Nākamās ar kāju tika atvērtas viņa kabineta durvis.

Tas patiešām bija Nācējs. Tas pats Nācējs, ar kuru savu-laik abi mācījās vienā skolā. Tas pats Nācējs, kurš durvis ar kāju sāka atvērt jau tolaik, kad viņa tēvs, melnu šlipsi uzlicis, ik gadu nāca uz skolu un stāstīja bērniem par savu vectēvu Nācēju, kurš, cīnoties pret vācu baroniem, kopā ar biedriem Piektajā gadā nodedzināja vietējo muižu. Un tā tiem asinssūcējiem, kas pārtikuši no vietējo zemnieku darba augļiem, vajadzējis. Labi vien esot, jo citādi uz nodedzinātās muižas pamatiem vēlāk nevarētu uzbūvēt kolhoza mehāniskās darbnīcas, kur noteikti strādāšot daudzi no klases zēniem, kad izaugs lieli. Jo tagad esot citi laiki. Tagad cilvēki paši esot noteicēji par sevi. Un tā tam būšot palikt mūžīgi mūžos, kā teicis visu bērnu labākais draugs biedrs Ļeņins.

– Ko blenz? – vaicāja Nācējs, nostājies atvērtajās kabineta durvīs.

Smaidiņš saņēmās un, aiz galda sēžot, cik necik iztaisnoja salīkušo muguru.

Kas cits atlika. Galu galā tas bija tas pats Nācējs, kura dēļ viņš pamatskolā uz visu mūžu tika nokristīts par Smaidiņu. Ne jau par to mūsdienu dzelteno, apaļo interneta un

mobilo telefonu smaidiņu, bet gan vienkārši par Smaidiņu. Jo interneta un mobilo telefonu toreiz nemaz vēl nebija.

Vecāki, kā jau īsti katoļi, par spīti komjauniešu un citu ateistu apsmieklam, viņu vietējā Svētās Marijas baznīcā bija nokristījuši par Juri. Nokristījuši, dodot tādu pašu vārdu kā Svētajam Jurim un cerot, ka arī viņam dzīvē būs lieli darbi darāmi un nāksies cīnīties ne ar vienu pūķi vien, tāpēc vajadzēs gan drosmi, gan uzņēmību. Bet Nācējs, kurš bija sešus gadus vecāks, iespiedis viņu skolas labierīcību kaktā, uzblāva:

– Atdod naudu, kverpli!

Nācējam aiz muguras stāvēja trīs tādi paši septītās klases lamzaki. Tāpēc otrklasnieks Juris nevis bija tikpat drosmīgs kā Svētais Juris un vilka laukā zobenu, lai cīnītos ar pāri darītājiem, bet gan no bailēm apčurājās.

– Un nesaki – naudas nav! Es redzēju, ka ir! Tas baptists, tavs sencis, iedeva! – Nācējs vēl drošības labad uzblāva.

Saprazdams, ka mājās noteikti dabūs kāvienu par piečurātajām biksēm, mazais Juris izvilka no kabatas miklās kapeikas. Tomēr – pats dīvainākais – tajā brīdī, kad peļķe pie kājām kļuva arvien lielāka, viņš nevis sāka raudāt, bet gan smaidīt. Lūpas pašas no sevis savilkās jocīgi lišķīgā grimasē, un Jurītis negaidot apjēdza, ka nespēj vairs valdīt pār savu seju. Plati smaidot, viņš šķīrās no tēva dotajām kapeikām, kas sabira Nācēja izstieptajā sauļā.

– Un nemaz nesmaidi, sikais, kā tāds pamuļķis, – sacīja Nācējs.

– Varbūt viņš patiešām ir pamuļķis, – ieminējās viens no septītklasniekiem.

– Tu esi pamuļķis? – vaicāja Nācējs.

– Nē, – Jurītis atbildēja, nenojauzdams, ka jau tobrīd, pat vēl vārdā nenosaukts, uz visu mūžu kļuvis par Smaidiņu un drīz vien skolā citādi to neviens nesauks.

– Nu ko? Tā arī stāvēsi durvīs? Rau, krēsls, piesēdi, – sacīja pagasta pārvaldnieks, saprazdams, cik svarīgi īstajā brīdī iztaisnot muguru un atlikt plecus.

Tomēr Nācējs, nemaz negrasīdamies apsēsties, izgrūda:

– Tas vecais jau vairākas dienas stāv Laupītāju kalnā un skatās tālumā.

– Pagasts nevienam nevar aizliegt stāvēt kalnā un skatīties tālumā, – noteica Smaidiņš, vēlreiz iztaisnodams plecus, lai pārliecinātos, cik ļoti tas palīdz atgūt pašapziņu.

– Bet tas ir mans kalns!

– Nē, pēc papīriem – viņa, – iebilda pārvaldnieks.

– Smaidiņ, tu labi zini: toreiz, kad mani puikas izraka šim drenāžu ap māju, vecais apsoliņa to atdot man. Jei bogu!

– Bet pēc papīriem tas joprojām... – Smaidiņš tā arī nepaspēja pabeigt.

– Ej tu ratā ar saviem papīriem! – Nācējs sāka kliegt.

– Ja mēs toreiz neizraktu drenāžu, viņa būda jau sen būtu sagāzusies un pats noslīcis purvā. Nevar nemaz izstāstīt, cik viņš bija laimīgs. Teica: Aleksi, dēls, naudas man nav, tāpēc ņem to Laupītāju kalnu un dzīvo laimīgs.

– Bet pēc papīriem tas joprojām skaitās viņa, – Smaidiņš spītīgi pabeidza pirmīt iesākto teikumu. – Un pagasts tur neko nevar darīt. Ejiet abi pie notāra, reģistrējiet darījumu, un tad nāc pie manis.

Nācējs savilka lūpas, it kā gribētu nospļauties, bet laikus attapās, ka atrodas pagastmājā, nevis kūtī.

– Ejiet pie notāra... reģistrējieties zemesgrāmatā... – viņš mēdījās. – Tev viegli teikt. Tu zini, cik tam vecajam gadu? Drīz būs simts.

– Deviņdesmit divi, – izlaboja Smaidiņš.

– Kāda starpība. Kamēr aizvedīšu pie notāra, kamēr tiksīm līdz zemesgrāmatai, viņš būs izlaidis garu.

– Pagasts tur neko nevar darīt.

– Tad vismaz pasaki, kāpēc viņš tur stāv katru rītu un skatās tālumā? Varbūt uzodis, kur tās laupītāju bagātības paslēptas?

– Es jau teicu. Pagasts nevienam nevar aizliegt stāvēt uz paša zemes un skatīties tālumā, – Smaidiņš palika pie sava.

Galvenais – tagad nedrīkstēja ļaut mugurai sagumt un pleciem nošļukt uz leju.

– Bet ja nu viņš sāk rakt? – Nācējs nezina kāpēc pieklusināja balsi, no kliegšanas negaidot pāriedams uz čukstiem.

– Arī tas uz pagastu neattiecas. – Smaidiņš juta, ka saruna tuvojas beigām.

– Birokrāts nolāpītais! Un vēl skolasbiedrs skaitās! – Nācējs iebļāvās, mēģinādams, arī ārā ejot, atspert durvis ar kāju. Bet, tā kā tās vērās uz iekšpusi, viņš tikai sasita kājas pirkstus.

Trešajā vai ceturtajā dienā večuks beidzot ķērās pie darba.

Vispirms vajadzēja nogāzt pāris pusnokaltušu melnalkšņu kalna vienā pusē un bērzu otrā. Melnalkšņi neļāva pilnībā izbaudīt saullēktu, bet bērza galotne aizsedza saulrietu.

Kamēr viņš tika galā ar pamežu nogāzē un nozāģēja kokus, pagāja vēl kādas trīs dienas. Motorzāģis savu laiku bija nokalpojis. Ķēde bija tiktāl nodilusi, ka to vairs lāgā nevarēja uzasināt. Tomēr tas būtu mazākais. Sliktāk, ka pašam trūka spēka, tāpēc ik pa brīdim vajadzēja pārtraukt zāģēšanu un piesēst. Bet saukt kādu talkā viņš negribēja. Plīst vai lūst – nevienam citam to nevajadzēja zināt un neviens cits to vecā vīra vietā izdarīt nevarēja.

Vienīgi negribējās, ka viņu piemeklētu tēva liktenis, kurš toreiz, lāpstu paņēmis, izgāja no mājas un tā arī

neatgriezās. Tas notika Atmosdas laikā. Astoņdesmit astotā gada oktobrī, kad kolhoznieki gribēja braukt uz tautas manifestāciju Mežaparkā. Arī viņš no rīta aizgāja līdz ciemam. Tēvs palika mājās, vērtoties pa gultu. Teica, sirds sāpot un kaulus laužot, bet dēls varot mierīgi braukt, viņš palikšot un lopus pabarošot.

Tomēr vecajā saimniecības autobusā visiem vietas nepietika. Pat Nācējs, toreiz vēl pavisam jauns puika, tūlīt pēc Lauksaimniecības akadēmijas beigšanas iecelts par kolhoza priekšsēdētāju, palika mājās.

– Es jau tagad oficiāli skaitos sarkanais barons, tāpēc mani tur neviens negaida, – viņš sauca autobusā sēdošajiem. – Cīnīšos par tiesisku valsti tepat uz vietas, neatejot no kases.

Tad, noskatījies, kā, izgrūzdams no izpūtēja melnu dūmu mākonī, autobuss izbrauc uz lielceļa, kolhoza priekšsēdētājs ar kāju aizspēra kantora durvis un aizgāja uz veikalu pēc kā stīprāka.

Bet vīrs, kurš stāvēja kalna galā, mājās atgriezies, atklāja, ka tēvs pazudis.

“Varbūt Nācējs, kuru partija un valdība bija atsūtījusi glābt grimstošo kolhozu, tobrīd vienīgais apjauta, ka te nekas vairs nav glābjams. Ka šis kuģis grimst, tāpēc katram jādomā pašam par sevi un jāglābjas, kā var,” domāja vecuks, beidzot nesteidzīgi paņemdams lāpstu.

Tēvu atrada pēc vairākām dienām. Atrada mežā jau mirušu. Kā bijušo izsūtīto viņu apglabāja ar pienācīgu godu. Zārku sedza sarkanbaltsarkanais karogs, un pie kapa visi dziedāja “Dievs, svētī Latviju!”, bet bērnu mielastu bijušajam ulmaņlaiku saimniekam un vēlāk čaklam kolhozniekam uzsauca saimniecība. Beidzot tas bija atļauts – gan karogs, gan himna, gan tāds pats bērnu mielasts kā partijas veterāniem un personālajiem pensionāriem.

Bērēs runāja ciema padomes priekšsēdētājs. Rajona deputāta sarkanbaltzilo karodziņu pie žaketes atloka viņš bija nomainījis pret auseklīti. Runāja arī mācītājs, kura talāru greznoja tieši tāds pats auseklītis. Abu runas bija ļoti līdzīgas. Par to, ka viņi visi atrodas neiedomājamu pārmaiņu priekšā, tāpēc jābūt drosmīgiem un gataviem lieliem darbiem.

Tagad, to atceroties, večuku visvairāk mulsināja, ka nu viņam par dažiem gadiem vairāk nekā tēvam toreiz, kad to atrada mirušu mežā. Un vēl – šķīta, ka tagad viņš zina, kurp, paņēmis lāpstu, devās tēvs. Vienīgi tā arī līdz galam neaizgāja.

Diemžēl tēvu neatļāva apglabāt līdzās Teklai. Tas kalnā stāvošajam vīram kremta joprojām. Lai to panāktu, vajadzēja pirkt jaunu kapavietu. Bet kamēr visu saskaņotu ar baznīcu, dzimtsarakstu nodaļu un rajona izpildkomiteju... Galu galā ne tika dzīvie, bet arī miroņi reizēm nevar ilgi gaidīt. Tāpēc tēvu apglabāja līdzās paša radiem. Vecajam vīram kalna galā tie bija sveši cilvēki. Un, ja arī sen, sen redzēti, tad laika gaitā pārvērtušies miglas bildēs, kuras citu ar citu kopā sasaistīja vienīgi tēva atmiņas.

Tie bija tēva vecvecāki, kurus viņš neatcerējās redzējis. Tēva brālis – kāršu spēlmanis, melis un žūpa, kurš nodzēra savu saimniecību, bet četrdesmitajā gadā teica, ka labi vien ir, jo nu viņš esot darba zemnieks. Tur gulēja tēva pusbrālis, ko pat tēvs nekad nebija redzējis, jo puika nomiris jau pirmajā dzīves gadā. Vēl – tēva pirmā sieva, kas bija mirusi stipri jauna, un viņas brālis. Runāja, ka četrdesmit pirmajā tieši viņš palīdzējis izvešanās. Rādījis miličiem un čekistiem ceļu uz viensētām, bet pats kučierējis pajūgu, kas nelaimīgos veda uz staciju. Savukārt dažus mēnešus vēlāk vācieši viņu pašu pie stacijas nošāvuši.

“Jā, nekur nav tik daudz bezgožu, meļu un neliešu vienkopus, kā tas ir kapos,” nodomāja večuks, atcerēdamies tēva vārdus.

Žēl vienīgi, ka tagad tēvam vajadzēja gulēt kopā ar tiem. Bet kaut kur jau viņam vajadzēja gulēt.

Un vecais vīrs beidzot sāka rakt.

Smaidiņam bija aizdomas, ka Nācējs to speciāli gaidījis, jo, tikko piebrauca, izlēca no sava *Land Cruiser* un nāca šurp. Nāca, garlaikoti apkārt skatīdamies, bet varēja redzēt, ka ar noteiktu mērķi.

– Nu kas atkal? – Smaidiņš sarokojās ar bijušo kolhoza priekšsēdētāju, bet tagad lielāko pagasta zemnieku, lai gan oficiāli visa zeme, fermas un citi īpašumi bija uz dēla, jaunā Nācēja, vārda.

– Tā ir, kā es teicu, – sacīja kādreizējais skolasbiedrs.

– Kas ir?

– Vecais rok. Lēnām un katru dienu – tik, cik žagata uz astes var aiznest. Tomēr rok!

– Nu un tad. – Smaidiņš neviļus paskatījās debesīs. – Rādās, ka arī šodien būs labs laiks. Graudiem tas nāk par labu. Var gadīties – atkal būs rekordražā.

Nācējs to izlikās nedzirdam.

– Paklausies, Smaidiņ, tu mani pazīsti... – Uzrunātais neviļus nodrebēja. Izrādījās, ir lietas, kuras laiks nespēja ietekmēt. – ...tu mani pazīsti! Agrāk vai vēlāk vecais nomirs un es dabūšu Laupītāju kalnu. Bet man nevajag kaut kādu sapurgātu, izrakņātu kalnu!

– Nu, ja nevajag, tad neņem. – Šoreiz Smaidiņš pasmaidīja no sirds.

– Nemuldi! Neaizmirsti, pateicoties kam tu saņem algu. Tas esmu es. Pagasta lielākais nodokļu maksātājs. Tā ir mana nauda, kas tagad tev kabatā.